
Nestabilna sigurnost jugoistoka Europe

RADOVAN VUKADINOVIĆ¹

Sažetak

Promjene koje su se dogodile na području jugoistoka Europe, poglavito od Daytonskog sporazuma, mogu se promatrati na različite načine. Optimistički pogled ustvrdit će pomake koji su postignuti u prekidu rata u BIH, polaganom povratku izbjeglica, prohodnosti komunikacija, postupnom uspostavljanju odnosa između nekad zaraćenih strana. Promjene u Hrvatskoj nakon 3. siječnja i pad Miloševića, uz stvaranje koalicije stranaka u BIH, također se uzimaju kao pozitivni znaci promjena. No čitav niz otvorenih problema (odnosi u BIH, Srbija, Crna Gora, Kosovo i Makedonija) pokazuju kako je područje daleko od sadržaja sigurnosti kakva postoji u drugim dijelovima Europe. Nestabilna sigurnost, kao oznaka razvitka jugoistoka Europe, pokazuje u prvom dijelu termina sve one nestabilnosti koje će vjerovatno još dugi niz godina pratiti to područje, a sigurnost potvrđuje pomake koji su postignuti i činjenicu da zbog niza unutarnjih razloga i nazočnost NATO-a u regiji nema mogućnosti za pokretanje nekih većih sukoba. Međunarodna zajednica vidi se kao i dalje potrebna za zahtjev da se postigne jedinstvena politička volja u strategiji nastupa, a da se shvati kako na ovim prostorima treba ostati još dugo vremena, da se kombiniraju sva raspoloživa sredstva i da se u mogućem stvaranju europskih političkih vojnih snaga računa upravo na taj dio Europe kao pogodno tlo za njihovu primjenu.

Ključne riječi: jugoistok Europe, sigurnost, NATO, međunarodna zajednica

Pogled na područje jugoistoka Europe koji je postavljen na realnim temeljima mora uzeti u obzir činjenicu da je nakon raspada Jugoslavije i ratova koji su vođeni na ovim prostorima, te ulaska međunarodnih snaga kao glavnih promotora sigurnosti, stanje na ovom europskom prostoru bitno promijenjeno. Jugoistok Europe ili, kako se kolokvijalno govori, Balkan, nije više crna rupa europske sigurnosti, niti pak prijeti nekim velikim iz-

1 Prof. dr. sc. Radovan Vukadinović je redoviti profesor na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu na predmetu "Međunarodni politički odnosi"

ravnim potresima u susjedstvu. No, još uvijek bi bilo teško govoriti o tome da je međunarodni kombinirani instrumentarij uspio razriješiti pitanje središnjih odnosa u ovom dijelu Europe, ili pak da su stvoreni temelji sigurnosti na kojoj bi bilo moguće graditi demokratski i prosperitetni razvoj s ciljem ulaska u Europu.

Snažni nacionalizmi, etnički sukobi, ksenofobije i želje za mijenjanjem postojećih odnosa, pa i državnih granica, dio su stalnih kretanja na ovim prostorima koji svako malo dobivaju svoju potvrdu bilo na izborima ili u organiziranim i poluorganiziranim demonstracijama, što sve jasno potvrđuje da je teško govoriti o tome kako je područje definitivno ušlo u fazu tranzicije i da se stavlja uz bok ostalih zemalja koje su izašle iz "proljeća naroda".

Tome, naravno, treba dodati i goleme gospodarske probleme objektivne i subjektivne prirode koji još više otežavaju postizanje sigurnosti, a ujedno su i plodno tlo za angažiranje svih onih snaga koje će u kombinaciji s nacionalističkim, religijskim ili pak socijalnim faktorima remetiti postizanje sigurnosti.

Shvaćajući sigurnost na ovom prostoru kao sintagmu koja je sastavljena od političkih, socijalnih, gospodarskih, vojnih i ekoloških elemenata, evidentno je da ona prelazi one tradicionalne prikaze koji su operirali jedino s vojnom komponentom i promatranjem stvarnih ili imaginarnih vojnih opasnosti.

Danas je neka vrst vojnog napada međudržavnih razmjera uklonjena, a isto tako i mogućnosti bilo kakvog regionalnog vojnog djelovanja. Međutim, kao paradoks takvog stanja može se navesti da, unatoč nastojanjima za smirivanjem odnosa i nazočnosti vojnih snaga međunarodne zajednice, ipak nisu otklonjene opasnosti koje remete sigurnost toga područja.

I, ako je nemoguće govoriti o velikim konkretnim vojnim opasnostima, odnosno tzv. hard core izazovima sigurnosti, sve postojeće nestabilnosti, a posebice one u kojima se otvoreno upotrebljava oružje, pokazuju da je jugoistok Europe još uvijek daleko od normalnog stanja odnosa, a samim tim da je još uvijek udaljen od Europe.

Optimistička vizija

Optimistički pogled na jugoistok Europe mogao bi biti povezan uz manje pojavnosti sile i uzeo bi u obzir pozitivne elemente događanja na ovim prostorima.

Od Slovenije, preko Bugarske i Rumunjske, proteže se crta tzv. uspješnog razvitka koji, iako varira, sve te zemlje postavlja kao kandidate za proširenje NATO-a.

Slovenija je svojim relativno smirenim i usklađenim razvitkom postigla značajne ekonomske rezultate, ozbiljna je kandidatkinja za prvu fazu proširenja EU i nema nekih nedemokratskih balasta koji bi joj otežavali

put prema europskom cilju. Stanovito smanjivanje interesa slovenske javnosti za ulazak u EU, a isto tako i za NATO, može se promatrati kao izraz djelomične razočaranosti procesom koji predugo traje, ali isto tako i zahtjevima koji se postavljaju izvana. Uspješan slovenski razvoj, kao i pozicije Slovenije u odnosu na ostale tranzicijske zemlje, kao da ne pobuđuju prevelik interes javnosti za ulazak u Europu i podržavaju uvjerenje da se Slovenija može dobro razvijati i bez EU. S druge strane, skromne slovenske vojne tradicije ne izazivaju ni previše potpore za ulazak zemlje u NATO, iako se ne povećava ni broj onih koji se protive slovenskom članstvu.

No, ako bi se kategorijama sigurnosti promatralo slovenski razvoj, može se utvrditi da nikakve ozbiljne ugroze ne postoje ni samoj Sloveniji, niti pak mogu proizaći iz Slovenije za njezine susjede. U slučaju slovenskog uključivanja u NATO nakon 2002. godine, ta činjenica bit će posebno istaknuta i uz geografsko zaokruživanje i spajanje teritorija u triangularnom spletu (Italija, Slovenija, Mađarska), očito je da će i taj sjeverni dio jugoistoka Europe postati značajna točka povećane stabilnosti, uključena u atlantsku sigurnosnu zajednicu.

Bugarska i Rumunjska, iako različite po mnogim osobinama, kao bivše socijalističke zemlje koje se nalaze u procesu tranzicije dijele i niz sličnosti u suvremenom razvoju. Smjene političkih stranaka, teški ekonomski uvjeti kao i zajednička želja za uključivanjem u euroatlantske integracije, te dvije zemlje, unatoč njihovim teškoćama, stavljaju kao točke stabilizacije prilika na Balkanu. Obje zemlje, unatoč trenutno različitim političkim strankama na vlasti (Rumunjska sa socijalistima, na čelu s Iliescuom i bugarska građanska opcija), čvrsto su opredijeljene za ulazak u EU i NATO. Javnost u obje zemlje podržava obje integracije i zanimljivo je da je u Bugarskoj i Rumunjskoj relativno najviši stupanj potpore javnosti za eurointegraciju od svih zemalja tranzicije.

Taj visoki stupanj jednoglasja svih političkih stranaka i svih slojeva pučanstva, kao i geografska važnost područja u procesu zaokruživanja manje stabilnih područja Balkana, imat će, svakako, svoje mjesto prigodom odlučivanja o ulasku, prije svega u NATO. Francuska politika, što zbog tradicije odnosa, a isto tako i želje da ostvari čvršću nazočnost na Balkanu, snažno zagovara rumunjski prijam u NATO. Kad se to nije dogodilo u okviru prvog kruga proširenja, francuska diplomacije nije posustala i može se očekivati da će se u Parizu nastaviti s naporima da u drugom krugu Rumunjska bude u NATO-u. Iako se unutarne ekonomske stanje kao i situacija u samoj rumunjskoj vojsci ne mogu uzeti kao optimalni u slučaju da proširenje NATO-a zahvati više od dvije zemlje (eventualno Sloveniju i Slovačku), Rumunjska bi imala velike šanse za ulazak u NATO. Pritom bi želja za dobijanjem snažnijeg uporišta na Balkanu imala prioritetnu važnost u NATO-vom odlučivanju. Vojna intervencija NATO-a protiv SRJ i spremnost Rumunjske i Bugarske na suradnju demonstrirali su i vrijednost balkanskih uporišta.

Iako je **Bugarska** krenula nešto bržim tempom ekonomskog razvitka, vjerojatno zbog veličine zemlje i nepostojanja neke članice NATO-a koja bi snažno zagovarala Bugarsku, kao što čini Francuska u slučaju Rumunjske, bugarske šanse za ulazak čine se nešto manje, bar u prvom krugu. Međutim, snažne bugarske aktivnosti u okviru Partnerstva za mir, kao i djelovanje Centra multilateralnih mirovnih snaga za jugoistok Europe u Plovdivu, također ukazuju na važnost Bugarske kao stabilizatora balkanskih prilika. Upravo zbivanja na jugu Balkana svakako će povećati vrijednost Bugarske i mogu je samo približiti euroatlantskim integracijama, čak i uz stanovito zanemarivanje nekih razvojnih problema.

U optimističkoj perspektivi promatranja jugoistoka Europe, zemlje tzv. Zapadnog Balkana imaju posebno mjesto.

Prema ocjenama nekih promatrača, a i generalnog sekretara NATO-a, lorda Robertsona, **hrvatske promjene** bile su najbolja novost za 21. stoljeće, a nestanak krutog nacionalizma trebao je otvoriti šanse za stabiliziranje prilika u zemlji. Te su promjene isto tako značajne i za djelovanje preko granica. Nagrade koje su uslijedile pokazale su spremnost međunarodne zajednice da honorira hrvatske promjene (ulazak u Partnerstvo za mir, WTO, Vilnijska grupa) i da istodobno pokaže kako i Hrvatska ima šanse za brže približavanje Europi.² Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju koji je Hrvatska potpisala s EU u svibnju 2001. godine, odmah nakon Makedonije, potvrdio je spremnost Europe da pomogne hrvatske promjene i ujedno istakne mogućnost individualnog pristupa.

Još od vremena vladavine HDZ-a, pitanje Balkana je postavljeno kao dio višeslojne zainteresiranosti da se odvoji Hrvatsku, prije svega, od Jugoslavije, ali isto tako i od "balkanske skupine", te je potenciranje individualnog pristupa trebalo još jače akcentirati mogućnosti samostalnoga hrvatskog hoda prema Europi. Uostalom, EU nikada nije tvrdila da će se i ostala članstva srednjoeuropskih zemalja, ili pak baltičkih zemalja, rješavati u paketu. Tri srednjoeuropske zemlje su u prvom krugu novih članica, ali Slovačka nije, isto tako kao što se i Estonija pojavljuje u istoj skupini kandidatkinja, ali bez Litve i Latvije.

Prema tome, individualni pristup nije samo zahtjev hrvatske politike, one prijašnje i ove sadašnje, već je to konkretna praksa Europske unije. No, ta praksa ujedno ne isključuje inzistiranje na potrebi razvijanja intenzivne regionalne suradnje, što lord Robertson definira kao potrebu suradnje ili u protivnom najavljuje propast jugoistoka Europe.³ Iako se ta izjava može činiti donekle prekrutom, ona je možda dio stajališta onih političkih

2 D. Grubiša, "The Zagreb Summit and Croatian Foreign Policy", *Croatian International Relations Review*, Vol. VI, no 20/21, str 117.

3 Izjava lorda Robertsona u kojoj je on najavio potrebu "ujedinjavanja jugoistoka Europe" izazvala je u Hrvatskoj brojne političke i publicističke komentare koji su ponovno pokazali sav odium prema bilo kakvim povezivanjima balkanskog tipa. *Vjesnik*, 1. lipnja 2001.

aktera koji su previše razočarani sporim procesom prevladavanja prijašnjih odnosa i, istodobno, nisu zadovoljni brzinom promjena u regiji.

Upravo takvo razmišljanje najvećim dijelom veže se uz **Bosnu i Hercegovinu**. Iako je slika prilika znatno bolja nego npr. u doba potpisivanja Dayton: prohodne su sve trase unutar BiH, započeo je postupni povratak stanovništva, stvaraju se uvjeti za suradnju dvaju entiteta i tri naroda i izgrađuju neki temelji demokratskog zajedništva, ipak je evidentno da međunarodna zajednica u velikoj mjeri smatra kako je tempo promjena previše spor. Šest dosad održanih izbora nisu uspjeli do kraja promijeniti nacionalne garniture na vlasti, posebno one na nižim razinama, nacionalni faktor i dalje je dominantan u sva tri naroda, a dva entiteta dobivaju sve više obilježja dvaju različitih paradržava.

Zemlja koja je jedino uz Jugoslaviju izvan Partnerstva za mir – Bosna i Hercegovina – i koja još ne može dostići ni uvjete za ulazak u Vijeće Europe, prilično je daleko od euroatlantskih integracija koje bi eventualno stabilizirale unutarnju političku scenu i omogućile da se uz snažniji međunarodni angažman bržim tempom odvijaju procesi promjena.

Prestanak rata i unatoč svih zapreka sve veće međusobno komuniciranje glavne su točke uporišta za sve one teze koje ističu kako je nepovratno krenuo proces izgradnje Bosne i Hercegovine kao multietničke, multikulturalne i multinacionalne države uz tendenciju približavanja Europi. To je posebno utemeljeno na odlučnosti vanjskih snaga koje traže izgradnju jedinstvene BiH.

Gotovo euforično raspoloženje koje je pratilo pad Miloševića i njegovog režima u **Srbiji** prolazi kroz različite faze, no već je danas očito da optimistički orijentirani promatrači međunarodnih odnosa smatraju kako je s Miloševićem pao najgori balkanski režim i da je ujedno odstranjen najveći destabilizirajući čimbenik u ovom dijelu Europe. Milošević, kao generator svih ratova koje je gubio nanoseći nesreću svim narodima protiv kojih je ratovao, ali i srpskom narodu od Hrvatske pa do Jugoslavije, održavao se na valu ratnih vihora i onoga trenutka kad se pokazalo da je zemlja osamljena i da je bitno oslabljena želja za daljnjim ratovima, kao poraženi lider poraženog režima pao je i Milošević.

U želji da prihvati Jugoslaviju i da joj pomogne kao zemlji koja prolazi kroz goleme teškoće svog preživljavanja, međunarodna zajednica požurila je s prijamom Jugoslavije u sve međunarodne institucije od UN pa do OESS. Istodobno, već sad je najavljeno da se do kraja godine može očekivati ulazak SRJ u Partnerstvo za mir i potpisivanje Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju s EU. Ta brzina kojom se Jugoslaviju nastoji vratiti u normalne tijekove, rezultat je procjene da bez stabiliziranja prilika u Jugoslaviji i oko nje nema mogućnosti za stabilizaciju čitavog područja. Interesi međunarodne zajednice, a posebice EU, vide se u želji za:

– otvaranjem svih komunikacijskih pravaca na crti Sjever-Jug i Istok-Zapad, gdje Jugoslavija ima značajno mjesto

– stvaranjem temelja za početak ukupnih gospodarskih i demokratskih promjena u Jugoslaviji, kao pretpostavka za rješavanje internih odnosa u SRJ (Kosovo, Crna Gora)

– prihvatanjem nekih prijašnjih ocjena o tome da je Jugoslavija još uvijek značajan akter od kojega ovisi razvoj događaja na ovim prostorima i bez kojeg nema pune sigurnosti

– afirmacijom ocjene koja proizlazi iz prijašnje ukupnosti veza i koja se temelji na tradicijama odnosa s Jugoslavijom kao i viđenje SRJ kao najveće zemlje iz sastava bivše federalne države.

Unutar SRJ procesi od usklađenog političkog djelovanja 18 različitih stranaka, pitanja vezanih uz shvaćanja prošlosti i prihvaćanja dijela svoje krivice, kao i vrednovanja odnosa s ostalim državama, nisu dovršeni i ne teku jednostavno. Zahtjevi međunarodne zajednice za donošenje zakona o suradnji s Međunarodnim sudom, isporuci ratnih zločinaca i započinjanja sudskog procesa Miloševiću koji bi ga trebao dovesti u Haag, nisu još uvijek podržani od svih političkih struktura, a ni od srpske javnosti. Tome treba dodati da je isto tako još vrlo daleko mogućnost nekog demokratskog rješavanja odnosa unutar tzv. savezne države.

Do početka oružanih akcija albanskih pobunjenika, **Makedonija** se uzimala za primjer zemlje koja je bez krvi došla do svoje samostalnosti i koja je, istodobno, uz uspješno djelovanje međunarodne zajednice uspjela ostati izvan svih konflikata. Tzv. preventivna diplomacija u Makedoniji je pokazala svu svoju vrijednost i u svim analizama razvoja na Balkanu bilo je stalno isticano kako je makedonsko rukovodstvo pokazalo želju za racionalnim političkim rješenjima kao i da je dobilo adekvatnu potporu međunarodne zajednice. Misija UN u Makedoniji onemogućila je bilo kakvo prelijevanje nemira iz susjedstva, a u danima kosovske krize Makedonija je postala poligon i za izbjeglice i za snage budućeg KFOR-a.

Usporedno s očuvanjem nezavisnosti, Makedonija je ušla u Partnerstvo za mir i potpisala Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju s EU. Time je u velikoj mjeri bilo nagrađeno makedonsko djelovanje i posebno spremnost da se sačuva odnos između albanskog i makedonskog življa.

Dugogodišnja sigurnost Makedonije bila je vezana uz odnose makedonskih političkih snaga koje su prihvatile suradnju s albanskim stranakama i uz djelovanje međunarodne zajednice koja je mogla baš Makedoniju isticati kao primjer svog djelotvornog rješavanja balkanskih problema.

Nakon dramatičnih **albanskih** događanja u ljeto 1999. i Albanija je, kao zemlja koja je ušla u proces tranzicije, doživjela svoju krizu. Sve nedaće tranzicijskih zemalja bile su u maloj Albaniji multiplicirane, a korupcija, kriminal i beznadnost uvećani su do dramatičnih razmjera. Pokušaji optimističkih vizija rušili su se odmah na tim elementima albanske stvarnosti, tako da ni međunarodna zajednica nije mogla mnogo učiniti za stabilizaciju prilika u toj zemlji. Politički sudari snaga vezanih uz Berishu i socijalista predvođenih Fatosom Nanon još više su otežali izlazak iz krize te je krah

kakve-takve organizirane državnosti uveo zemlju u novo razdoblje sukoba koji su se ubrzo osjetili i preko albanskih granica (Kosovo, Makedonija).

Od optimizma do realizma

Promjene u Hrvatskoj, pad Miloševića i stvaranje koalicijske vlade u Sarajevu uzimali su se u optimističkoj vizuri kao najbolji argumenti u prilog tezi kako je proces demokratizacije krenuo jugoistokom Europe i da je međunarodna zajednica, koristeći svoja bogata politička, diplomatska, vojna i gospodarska sredstva, ipak počela postizati političke ciljeve.

Međutim, uoči američkih izbora i vjerojatno zbog nekih krivih procjena, sigurnost na jugoistoku Europe počela se ozbiljno mijenjati. Polazeći od uvjerenja da će republikanci biti manje skloni isticanju multietičnosti i tolerantnosti, i da će prije svega nastojati vratiti američke snage kući, na raznim stranama Balkana počelo je jačati uvjerenje kako bi neke izjave budućeg predsjednika Busha mogle biti znak kako se Amerika sprema na povlačenje. Usporedno s tim, vjerovalo se da će europski saveznici također početi napuštati područje i da bi stoga trebalo što prije obnoviti nacionalne projekte i krenuti u borbu za nacionalne ciljeve.

Bosna i Hercegovina postala je snažno poprište sučeljavanja. Lansirana je želja međunarodnih birokrata da odstrane nacionalne lidere i kroz izbore spriječe njihovo nacionalno homogeniziranje unutar navodnih stranaka. To je izazvalo revolt u hrvatskom korpusu koji je, tražeći svoju samoupravu, zapravo isticao u biti nikada neprevladani zahtjev za "trećim entitetom", tj. stvaranje paradržave Herceg-Bosne, poput Republike Srpske.

Uvjereni kako je "treći entitet" rješenje koje bi osiguralo političku životnost opcije HDZ i da bi to istodobno omogućilo stvaranje neka vrste hrvatske "republike srpske", lideri BiH HDZ ušli su u sukob s međunarodnom zajednicom koja ima drukčije planove i koja ne namjerava odstupiti od svojih načela. Umjesto ostvarenja pogrešno iščitanih poruka s američkih predsjedničkih izbora, iz međunarodne zajednice je krenula snažna akcija protiv financijskih, vojnih i političkih središta moći HDZ u BiH, što je trebalo pokazati riješenost na ustrajnosti na zacrtanom kursu i neodstupanju od multinacionalne Bosne i Hercegovine.

Zbivanja u Republici Srpskoj (Trebinje, Banja Luka) pokazala su također postojanje nacionalističke matrice koja je u sukobljavanju s Muslimanima htjela pokazati svoj stupanj nezadovoljstva s međunarodnom zajednicom, odnosno njezinim oblicima djelovanja. Iako bi se moglo postaviti pitanje nije li to u biti kontraproduktivno djelovanje koje bi upravo međunarodnu zajednicu moglo navesti na ukidanje sprskog entiteta, vjerojatno je da su planeri nemira mislili drukčije, uvjereni da će navodna nacionalna snaga pokazati tzv. homogenizaciju srpskog življa, s čim bi međunarodna zajednica morala računati u budućnosti.

Ta homogenizacija jedne i druge strane u BiH stavila je na kušnju glavne aktere daytonske stabilnosti: Hrvatsku i SRJ, koje su također s podijeljenim stajalištima pratile pokušaje hrvatskog, odnosno srpskog življa za nacionalnim oživljavanjem interesa. Od osude do potpore profilirale su se i političke snage za koje su zbivanja u BiH postala odlična prigoda da se izjasne i oko nekih unutarnjih političkih pitanja u vlastitim zemljama.

Promatrajući ta djelovanja u širem kontekstu, evidentno je kako će Bosna i Hercegovina i dalje, uz sve svoje goleme gospodarske probleme, biti suočena s:

- usporanim procesom vraćanja izbjeglih i prognanih
- snažnim djelovanjem nacionalnih političkih snaga koje će u nekim potezima međunarodne administracije naći povod za dodatna nacionalna homogeniziranja
- u nemogućnosti bržeg stabiliziranja ukupnih političkih prilika, a poglavito onih u neposrednom susjedstvu (SRJ i Hrvatska), srpska i hrvatska strana u BiH uvijek će naći neku vrstu potpore u svojim nacionalnim sredinama
- korumpirana i kriminalizirana BiH bit će i dalje ne samo mjesto za skrivanje ratnih zločinaca, već istodobno i značajno središte ilegalne migracije, prostitucije i nelegalne trgovine.

To će, naravno, udaljiti sliku o stabilnoj državi koja bi trebala strani kapital i koja bi samo uz vanjska sredstva mogla riješiti pitanja svojega gospodarskog položaja.

SRJ se nakon NATO bombardiranja i rušenja režima Miloševića predstavlja kao devastirana i demoralizirana zemlja koja uz sve teškoće unutarnjeg razvoja i djelovanja političkih snaga ima otvorena krizna područja:

- Vojvodina u novim uvjetima sa sve više intenziteta traži neku vrst ekonomske autonomije koja bi pokazala da se Vojvodina može na taj način bolje i brže razvijati
- Crna Gora, nadovezujući se na svoje tradicije državnosti, sukobe "bjelaša" i "zeleniša" te najnoviju politiku Đukanovića, manifestiranu rezultatima glasovanja 2001., traži svoju međunarodnu nezavisnost
- Sandžak se također postavlja u prilog autonomije
- Južna Srbija je destabilizirana djelovanjem albanskih pobunjenika koji traže spojnicu između Kosova, Albanije i zapadne Makedonije
- Kosovo je praktički odvojen teritorij na kojem upravu ima međunarodna zajednica i gdje nema izgleda za povratak srpske suverenosti pod kojom se još uvijek formalno Kosovo nalazi.

U gotovo katastrofalnoj situaciji jedino pomoć izvana može pokrenuti akciju preživljavanja SRJ, a vezivanje pomoći uz zahtjev za punom suradnjom s Međunarodnim sudom još uvijek se u dijelovima srpskog društva (političke elite također) vidi kao priklanjanje diktatu međunarodne zajednice.

Usklađivanje stavova različitih političkih stranaka koje su imale nekad glavni zajednički nazivnik u jedinstvenoj želji za rušenjem Miloševića ote-

žava zauzimanje jedinstvenih stavova o bitnim pitanjima koja potresaju zemlju. Od gospodarskih prilika koje praktički vode narod u još veću ekonomsku katastrofu, do pitanja vezanih uz rješenje pitanja cjelovitosti SRJ nema jedinstvenih stavova, ni tako snažnoga političkog autoriteta koji bi mogao dovesti do rješenja.

Najveći izazov jedinstvenosti države dolazi sad iz Crne Gore, koja je pod Đukanovićevim vodstvom još 1997. napustila pružanje potpore Miloševiću.⁴ Iako nije postigla svoju suverenost, Crna Gora je uspjela razviti različite oblike diplomatskih i trgovinskih predstavništava u svijetu, a kao zemlja na koju se računalo da može pomoći u rušenju Miloševića, Crna Gora je dobijala stalnu američku i europsku pomoć.⁵

Padom Miloševića međunarodni akteri očekivali su da će nestati crnogorske težnje za secesijom i stvaranjem vlastite države. Pomoć Crnoj Gori počela se smanjivati, političke poruke iz Washingtona i Bruxellesa pozivaju na stvaranje demokratske Jugoslavije s demokratskom Crnom Gorom i Kosovom. Istodobno, ističe se i jasna želja za nemijenjanjem granica, što bi praktički trebalo značiti da se status Crne Gore može izboriti samo nekim federalnim ili konfederalnim rješenjem unutar savezne države. U procesu vraćanja Jugoslavije u međunarodne institucije – UN i OESS – jasno je pokazano Crnoj Gori da se njezin zahtjev za posebnim mjestom ignorira i da međunarodna zajednica više ne osjeća potrebu za pružanjem potpore Crnoj Gori.

Ponovno se potvrdilo kako diplomacija velikih koristi male aktere samo onda i onoliko koliko im to odgovara i da njihova uloga prestaje nakon obavljene zadaće. Želja za stabiliziranjem prilika u Srbiji podrazumijeva danas, prema mišljenju čelnika međunarodne zajednice, održavanje Crne Gore kao sastavnog dijela i nestvaranje novih zapleta u regiji. Rezultati crnogorskog referenduma iz svibnja 2001., koji nisu dali očekivanu potporu Đukanovićevoj opciji za nezavisnošću, također se uzimaju kao dokaz kako je najbolje rješenje održavanje Crne Gore u saveznoj državi na novim demokratskim načelima.

Objektivniji promatrač međunarodnih odnosa mogao bi, unatoč svemu, ipak istaknuti:

– Crna Gora je imala svoju nezavisnost kao prva zemlja na Balkanu, a kao članica jugofederacije ima sva prava tražiti ono što su dobile ostale republike koje su postale države (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Makedonija)

4 U doba masovnih prosvjeda protiv Miloševića 1997., Milo Đukanović je bio prvi dužnosnik koji je oštro napao Miloševića. On je tada ustvrdio kako bi bilo politički potpuno pogrešno da Milošević ostane na bilo kojoj funkciji u političkom životu Jugoslavije. *Vreme*, 22. veljače 1997.

5 Zahvaljujući toj pomoći u doba sve težih uvjeta života u Srbiji Crna Gora je izgledala kao vrlo uspješna i prosperitetna republika. S. Cerović, *Serbia and Montenegro: Reintegration, Divorce or Something Else*, US Institute of Peace, *Special Report*, April 2, 2001., str 4.

– priznavanje prava republika na odcjepljenje nije protivno načelu nepromjenjivosti granica iz Povelje KESS-a,⁶ a zapleti na južnom dijelu Balkana nisu počeli zbog Crne Gore niti su rezultat crnogorskog traženja nezavisnosti

– za vrijeme NATO-ovog bombardiranja Crna Gora je proglasila svoju neutralnost i nije na svom području uvela izvanredno stanje, a tim činom, koji je bio odlučno osuđen u Beogradu, Đukanovićev režim solidarizirao se s međunarodnom zajednicom u osudi Miloševića

– u situaciji kada se pokazuje kako ne postoji bilateralna volja za zajedničkim životom, sigurno je bolje potražiti demokratska sredstva za mirno rješenje nego inzistirati na nekom jedinstvu, robujući ponovno formuli o demokratskoj Srbiji koja tek treba nastati i mogućnosti demokratskog suglasja.

Ako je pitanje crnogorskog sudjelovanja u saveznoj državi bitno za Crnu Goru, ono je svakako i ključno pitanje vezano uz opstanak same države Jugoslavije. Bez Crne Gore ona može dobiti i ime Srbija, usprkos problemima koji stoje sasvim otvoreni. Pitanja autonomije u Vojvodini, ponajprije one vezane uz ekonomski razvitak, zatim Sandžaka i na kraju jug Srbije, također su točke koje zahtijevaju pojačanu koncentraciju političkog Beograda, ali isto tako predstavljaju i snažne izazove sigurnosti. Iako od želje za vođanskom autonomijom, pa do albanske gerile na jugu Srbije, stoji dug lanac nesporazuma i mogućih konflikata, očito da je za sigurnost područja najopasnije upravo žarište na jugu koje se povezuje s makedonskom krizom i stanjem na Kosovu. Tu je, naravno, u širem smislu i pitanje stabilnosti Albanije.

U traženju rješenja koje se ovog trenutka vidi u suradnji jugoslavenske vojske i KFOR-a koji su postali saveznici u zaokružavanju kosovskih izvora nestabilnosti, leži i odgovor na pitanje što raditi sa snagama koje se bore na jugu Srbije. A to je, pak, u najvećoj mjeri vezano uz Kosovo i buduća rješenja na tom prostoru.

Vojnom akcijom NATO-a protiv Miloševića, s Kosova su povučene jugoslavenske vojne i policijske snage, a s njima je nastupio i veliki egzodus Srba i drugih manjina. Ponovila se slika stvaranja etnički čistog prostora koja je ovog puta postignuta akcijom međunarodne zajednice. O povratku Srba i ostalih teško je uopće razmišljati, a tzv. suživot u malobrojnim enklavama odvija se pod kontrolom vojnih snaga KFOR-a, ili pak kao život u podijeljenoj i konfliktima ispunjenoj Mitrovici.

U takvom specifičnom stanju obje strane imaju razloga za svoje nezadovoljstvo odlaganjem rješenja. Srbima je i dalje priznata suverenost nad Kosovom kao dijelom Jugoslavije, što izričito spominje i rezolucija Vijeća sigurnosti 1244, ali praktički svi oblici veza s Jugoslavijom su prekinuti. Lokalna uprava je albanska, a glavni organizator života je međunarodna zajednica. Maksimalno koji bi se mogao izboriti sa srpske strane je mogući

6 R. Vukadinović, *Evropska sigurnost i suradnja*, Zagreb, 1976, str. 262-263.

povratak dijela srpskog življa i prihvaćanje obveza o njihovoj zaštiti kao manjine. No, povratak na prijašnje stanje, tj. činjenicu da je Kosovo dio Jugoslavije ili Srbije, gotovo je nezamisliv.

Albanski živalj na Kosovu također postaje nestrpljiv jer je bio uvjeren da nakon vojne akcije protiv Srbije slijedi dobijanje nezavisnosti Kosova. Kako to danas nitko od međunarodnih snaga ne spominje, polako se stvara osjećaj napuštenosti, što bi u budućnosti moglo voditi tome da se Albanci okrenu protiv onih koji su ih oslobodili i koji će im možda morati priopćiti kako nema mogućnosti za stvaranje njihove samostalne i nezavisne države Kosovo.⁷

Vjerojatno će i makedonska kriza za međunarodnu zajednicu biti daljnje upozorenje koje se može iščitati kao opasnost težnji za okupljanjem svih Albanaca u jednoj državi, dakle novim mijenjanjem granica na Balkanu. A kako se međunarodna zajednica, od Hrvatske preko Bosne i Hercegovine, odlučno suprotstavila svakom mijenjanju granica, očito je kako se s posebnim rezervama, ali i strahovima, razmišlja o mogućnostima promjena u trusnom dijelu Balkana.

Rješenje koje ovoga trenutka međunarodna zajednica zagovara, svodi se na nastojanje da se demokracija kao čarobni štapić uzme kao lijek za sve probleme. Srpsko-albanski odnosi trebali bi postati normalni u demokratskom okružju, makedonski Albanci morali bi s demokratski orijentiranom državom Makedonijom naći svoj sporazumni put rješenju krize, a nova demokratska Albanija morala bi podržavati sve procese koji bi se trebali odvijati pod nazivnikom demokratskih promjena i trebali bi voditi stvaranju sigurnosti na čitavom tom području.

Naravno, problem je u tome što su tradicije demokratskih odnosa i djelovanja demokratskih institucija tu bile gotovo nepostojeće i što se isto tako, čak uz organizirano i ubrzano unošenje demokracije od strane međunarodne zajednice, ne može zamisliti postizanje nekih brzih demokratskih rješenja. Nedostatak tradicija kao i dugogodišnja obespravljenost Albanaca, mržnja i krv koja je prolivena, ne pogoduju nastanku novih odnosa u kojima bi trebali prevladavati oni elementi koji su uostalom i na nekim drugim europskim prostorima građeni postupno i desetljećima.

Iz toga proizlazi da će i Kosovo ostati otvoren problem, odnosno da će međunarodna zajednica morati prihvatiti opciju dugotrajnog ostanka i angažiranja želi li se postići napredak. U takvoj projekciji međunarodne snage bit će glavni upravitelji na Kosovu, one će graditi nov sustav koji će vo-

7 Nezavisno međunarodno povjerenstvo za Kosovo izradilo je studiju u kojoj navodi pet mogućih rješenja kosovskog pitanja pozivajući istodobno međunarodnu zajednicu da 2001. godine započne rad na definitivnom rješenju kosovskog pitanja. Povjerenstvo ističe da će odlaganje rješenja izazvati sve veće podjele između tzv. lokalnih snaga i međunarodnih snaga te da može imati negativne posljedice za Kosovo, pa i za regiju. Vidi: The Future Status of Kosovo, u: *Das Selbstbestimmungsrecht der Kosovaren*, S. Gashi/L. Classen (Hg.), IX Jahrgang, nr.10/2000, Wien 2001, str. 232-248.

diti demokraciji i budno pratiti da se ne stvaraju zapleti koji bi s Kosova mogli ugroziti susjedna područja. Za srpsko pučanstvo koje je izbjeglo s Kosova to će imati malo značenja, a za Albance na Kosovu bit će dokaz kako je njihova želja za samostalnom državom, dakle, konkretnim mijenjanjem granica, stavljena ad acta za dulje vremensko razdoblje. Samim tim i čitav kosovski problem odlaže se za neko kasnije vrijeme, a opasnosti koje iz toga proizlaze, iako su dijelom već vidljive, nepoznate su kao budući oblik novih nestabilnosti.

Naizgled smirena makedonska situacija djelovanjem albanskih pobunjenika pretvorila se u otvoreni konflikt. Preljevanje kriznih procesa iz Kosova i juga Srbije našlo je ubrzo odraz u dijelovima Makedonije naseljenim većinskim albanskim stanovništvom. Želja za dobivanjem više prava i eventualno stvaranje federacije, pomiješala se s nastojanjem za održavanjem prohodnosti puteva droge, i ta je mješavina nacionalnih i kriminalnih interesa dala jasnu podlogu za započinjanje borbe.

U želji da se kao mlada država održi, Makedonija nije pokazala previše volje za puno integriranje Albanaca i oni su stalno isticali kako su neadekvatno zastupljeni u državnim tijelima. Osim toga, prema tvrdnjama Albanaca, više od 100.000 njih ne može dobiti makedonsko državljanstvo koje inače uživaju brojni Makedonci koji žive izvan domovine, pa čak nikada u njoj nisu ni bili. Tu je i pitanje upotrebe albanskog jezika, problem Sveučilišta u Tetovu i općeg ekonomskog i socijalnog jaza koji dijeli makedonsku od albanske zajednice.⁸

Svi ti problemi u prvim godinama državnosti nisu toliko dolazili do izražaja. U vrijeme kosovske krize Makedonija je bila preplavljena albanskim izbjeglicama, a zemlja nikada nije dobila obećanu pomoć od međunarodne zajednice u visini kako je to bilo najavljeno. Ekonomska situacija postajala je sve teža, uz galopirajuću nezaposlenost i besperspektivnost, te je 2000. godine čak 56% građana Makedonije tvrdilo kako živi lošije nego prije deset godina.⁹ Tome treba dodati i kako je Makedonija na vrhu zemalja u pogledu korupcije, i to domaće i strane. Naime, dugogodišnje sankcije protiv SRJ otvorile su izvanredne mogućnosti transakcija za jedan dio građana Makedonije, a unutarnja korupcija čak je nešto viša nego u ostalim zemljama nastalima na tlu bivše jugofederacije.

Makedonska javnost, a i političari, u velikoj su mjeri razočarani djelovanjem međunarodne zajednice. U relativno skromnoj pomoći za smještaj izbjeglica i nedovoljnim sredstvima za pokretanje ozbiljnijih ekonomskih programa ne vidi se želja za stabilizaciju prilika. Tzv. *quick start* projekti u okviru Prakta o stabilnosti u Makedoniji su pokazali kako je riječ o aktivnostima koje su vezane uz jačanje i poboljšanje infrastrukture KFOR-a i

8 *The Future of Macedonia: A Balkan Survivor Now Needs Reform*, U.S-Institute for Peace, Special Report, March 23, 2001, str. 5-6

9 *Ibid.* 4.

kako imaju malo veze s makedonskim potrebama. Kako su glavni poslovi vezani uz razvijenu zapadnu Makedoniju i okolicu Skopja gdje živi većinsko albansko stanovništvo, Makedonci smatraju da je i time međunarodna zajednica pokazala svoju naklonost Albancima.

Inzistiranje EU na regionalnoj integraciji vidi se i u Skopju, bar kod jednog dijela političara, kao aktivnost koja mora izazvati dvojbe. Postoji i stalno strahovanje kako se preko novih balkanskih veza želi jačati suradnja s makedonskim susjedima, da bi se udaljilo Makedoniju od ulaska u EU. Slične dvojbe postoje i oko odnosa sa susjedima s kojima također postoje različita iskustva u prošlosti.¹⁰ Međutim, otvaranje sukoba s albanskim življem počelo je sve više inzistirati na tzv. pravoslavnoj crti u kojoj dominira tvrdnja kako Srbija, Bugarska i Grčka mogu i moraju pomoći Makedoniji, svaka iz svojih razloga, i kako je širenje islama na Balkanu opasnost za sve kršćanske zemlje. Logično da je na takvim tezama moguće izvršiti nacionalnu homogenizaciju koja vodi novim zaoštavanjima, čak i sukobima (Bitola).

Djelovanje međunarodne zajednice u Makedoniji ipak nije spriječilo da se nakon mirnih godina pokaže sva prikriivena ranjivost i otvorenost problema. Zahvaljujući nazočnosti NATO-a kao i makedonskom članstvu u Partnerstvu za mir, moguće je djelovati relativno brzo u pravcu suzbijanja opasnosti koje bi moglo nositi neki izazovi "hard security". Pružena vojna pomoć makedonskim relativno slabim vojnim snagama, zatim politički angažman i NATO i EU, kao i potpora Skopju iz Washingtona, pokazali su odlučnost međunarodne zajednice da odmah djeluje u pravcu suzbijanja i zaustavljanja krize.

No, izazovi s područja "soft security" mnogo su brojniji i teže ih je rješavati. Ekonomski problemi, nezaposlenost, kriminal i, što je posebice važno, etnički odnosi takvih su razmjera da je nemoguće očekivati brza rješenja. Imajući to na umu, Europska unija je vjerojatno htjela što prije vezati Makedoniju formalnim nitima, te je i Ugovor o stabilizaciji i pridruživanju, potpisan u vrijeme sukoba makedonskih snaga i pobunjenih Albanaca, objema stranama trebao pokazati interes EU da se problem mirno riješi i da se uz jačanje svih vrsta demokratskih, ekonomskih, državnih i političkih institucija stvore uvjeti za ravnopravan dijalog Makedonaca i Albanaca.

Međutim, kao i u svim sredinama s ovoga područja, najava izgradnje demokracije i demokratskih institucija podrazumijeva dugotrajan proces u kojem se mogu javljati brojne krize. To na najbolji način potvrđuje makedonski primjer. Ni početne mirne godine, ni djelovanje UNPROFOR-a, odnosno UNPREDEP-a, niti nazočnost NATO-a nisu omogućili izgrađivanje demokracije i prevladavanje tenzija.

Dio makedonskih akademika koji su predložili plan o zamjeni teritorija s Albanijom, dajući zapadnu Makedoniju za Podgradec i neke druge dijelove

10 *America and the Balkans*, ed. by R. B. Zoelick & P. D. Zelikov, New York 2001, str. 10.

sadašnjega albanskog teritorija, čini se da polaze upravo od nevjerovanja u mogućnost postizanja brzih demokratskih rješenja. Svakako pod utjecajem teze koja je popularna i u makedonskim političkim krugovima, a koja tvrdi da Albancima nije do postizanja veće ravnopravnosti, ni do federacije, već da se jednostavno radi o želji za dobijanjem mogućnosti izlaza iz Makedonije i ujedinjenja bilo s Kosovom ili pak s Albanijom, dio akademika ponudio je radikalno rješenje koje bi trebalo zadovoljiti, prema njihovom mišljenju, obje strane. Albanci bi živjeli u svojoj matičnoj državi, Albaniji, a Makedonija bi dobila dio teritorija i življa koji je sada nastanjen u Albaniji.

Tražeci promjenu granica ponovno se zadire u načelo nepromjenjivosti granica, što teško može naići na potporu međunarodne zajednice. Osim toga, i temeljna je ideja multietničke Europe koja se stvara da se na ovim prostorima održi multietničnost i ako se na tome inzistira, primjerice, u Bosni i Hercegovini, teško da bi međunarodna zajednica mogla dopustiti stvaranje neke etnički čiste Makedonije.

U situaciji kad je očito da je ugrožena makedonska sigurnost, međunarodna zajednica će:

- putem svojih najviših predstavnika iz redova NATO-a i EU nastojati djelovati u pravcu smirivanja stanja, istodobno pomažući makedonske vojne snage oružjem i opremom

- zajedno s jugoslavenskom vojskom težiti zatvaranju kruga oko Kosova i sprečavanju prelijevanja kriznih zbivanja, bilo nacionalnog ili kriminalnog predznaka, na Makedoniju

- od makedonskih vlasti tražiti brže i jače angažiranje u pravcu otvaranja šireg dijaloga s albanskim strankama, a i nekim drugim albanskim snagama, kako bi se počelo prevladavati postojeće podjele

- dati potporu svim projektima koji idu prema stvaranju novih odnosa, a svode se na poštivanje građanskih i etničkih prava, izgradnju civilnog društva, započinjanje nastave na Sveučilištu u Tetovu (na engleskom, albanskom i makedonskom jeziku).

Hrvatska na jugoistoku Europe

Od početka stvaranja hrvatske države, zbog Miloševićeve Srbije kao agresora i kulturno-civilizacijskih odrednica pojma Balkan, vodile su se žustre rasprave koje su trebala pokazati kako Hrvatska nema ništa s Balkanom i ne želi biti u nikakvoj zajednici s balkanskim državama. Budući da je to opći proces nazočan u Rumunjskoj i Albaniji, reklo bi se kako, osim Grka, nitko ne želi biti na Balkanu te samim tim Balkan ni ne postoji.

Naravno, geostrategijske realnosti ipak su drukčije i jasno pokazuju mjesto pojedine zemlje i njezino okružje. Za Hrvatsku, koja jest srednjoeuropska i mediteranska zemlja, jugoistok Europe značajan je u ekonomskom, socijalnom, kulturnom, civilizacijskom i političkom smislu. Ako se sve to

ima na umu, očito je da se i sigurnost Hrvatske ne može zamisliti bez jugoistoka Europe. Uostalom, svi najveći izazovi sigurnosti, posebice oni iz tzv. *hard corea*, mogu doći jedino s te strane.

Nakon izbora 3. siječnja 2000. godine, svjetski čelnici su prihvatili tvrdnju Madeleine Albright kako je Hrvatska izgubila deset godina i paralelno s prvim potezima nove vlasti potekle su i inicijative za brze približavanje Hrvatske euroatlantskim integracijama.

Baš na vanjskopolićkom polju nova politička ekipa napravila je najveći pomak. Počeci suradnje s Međunarodnim sudom, prihvaćanje Daytonu, polagani povratak izbjeglih i stalno inzistiranje na putu prema Europi ocijenjeni su od međunarodne zajednice kao znaci uspješnog hrvatskog razvitka. No, povećana nezaposlenost, nepostojanje programa razvitka zemlje, politička nadmetanja unutar šestorke, nesređeni odnosi između predsjednika države i premijera, problem oko ocjene potrebe provođenja detudmanizacije zemlje, uz neuspješnu borbu protiv kriminala i korupcije stvaraju složeni red unutarnjih teškoća. A kako svaka uspješna vanjska politika može predstavljati samo uspješnu unutarnju politiku, tako će i vanjska politika, ukoliko ne dođe do brzih promjena, nužno zapasti u teškoće.

Ovoga trenutka Hrvatska je po dijelu svojih izvanjskih obilježja iza Slovenije najstabilnija zemlja ovoga područja. Iz nje nikome ne prijete nikakve opasnosti, njezini susjedi na istoku i jugu toliko su zaokupljeni svojim problemima da i kada bi imali želje za stvaranjem nekih teškoća, nisu to u stanju učiniti, a osim toga u regiji se kao glavni jamac stabilnosti u BiH nalazi SFOR.

Positivna uloga koju bi Hrvatska mogla imati, pod uvjetom da što brže riješi svoje unutarnje probleme i stabilizira odnose unutar političkih središta odlučivanja, može se svesti na:

– Hrvatsku kao čimbenika stabilnosti koji bi svojim jasnim opredjeljenjem za poštivanje granica, podržavanjem Daytonu, nepomaganjem radikalnih nacionalno orijentiranih grupa u BiH, stvaranjem vlastitog modela civilno-vojnih odnosa i postavljanjem obrane na suvremene uvjete NATO standarda, poslužio kao primjer svim ostalim zemljama u regiji. Proces smanjivanja vojnih snaga u Hrvatskoj i prelazak na profesionalnu vojsku imao bi svog odraza i na susjedne zemlje koje bi također lakše prihvaćale vlastitu demilitarizaciju i profesionalizaciju vojske. Ulaskom susjeda u Partnerstvo za mir pomoći će se, također, stvaranju cjeline u kojoj više neće biti sivih zona i gdje će preko Partnerstva jačati oblici suradnje na planu sigurnosti.

– Iako u teškim uvjetima, hrvatsko devastirano gospodarstvo ipak je znatno bolje od onoga u BiH i Jugoslaviji, Makedoniji ili Albaniji te je i to šansa za hrvatski odlučniji iskorak prema tim tržištima. U uvjetima premalog hrvatskog izvoza (4,3 milijarde dolara 2000. godine) treba korigirati one glasove koji vide jedinu alternativu u europskom izvozu. Ovoga trenutka Hrvatska ima male uvjete za takvo djelovanje, a na prostorima tzv. Za-

padnog Balkana otvaraju se značajne prilike. Slovenski primjer to na najbolji način potvrđuje. Nitko razuman pritom ne pomišlja na stvaranje neke nove Jugoslavije ili "Balkanije", ali je očito da treba iskoristiti postojeće uvjete za plasman hrvatskih roba, a isto tako i mogućnosti za razvijanje međusobno korisne suradnje. Time neće slabiti hrvatske želje za vezivanjem uz Europu; štoviše, može se tvrditi da preko razvijanja novih odnosa na Balkanu teče mogućnost uspješnog hrvatskog kretanja prema EU. Ugovor o stabilizaciji i asocijaciji može tu služiti kao uspješan okvir.

– Usprkos izgubljenom vremenu, Hrvatska ipak može biti atraktivna svim zemljama u regiji i svojim hodom prema euroatlantskim integracijama može pojačati pozitivno natjecanje unutar regije. Stalno isticanje individualnog pristupa i EU i NATO-u, dobro je za Hrvatsku, ali i za susjede, koji slijedeći Hrvatsku i sami mogu ubrzati svoje razvojne procese i na taj način približiti se Europi.

Od nestabilne sigurnosti do vizije sigurnosti

Sadašnji razvoj odnosa na području jugoistoka Europe jasno pokazuje kako je unutar regije najnestabilnije područje sastavljeno baš od dijelova bivše Jugoslavije. Proces izgradnje nove državnosti teče s teškoćama, ali isto tako postoje i brojni neriješeni problemi koji ometaju konstituiranje država i stabilizaciju prilika.

Stoga, ukoliko se može prihvatiti tvrdnja da je ukupna sigurnost na ovom prostoru pojačana u odnosu na razdoblje prije Dayton, tada je očito da je ona još uvijek krhka i nestabilna. U tom smislu najtočnije je upotrebljavati termin: **nestabilna sigurnost jugoistoka Europe**. Ta sintagma odmah upućuje na **nestabilnosti** koje se danas ogledaju od Bosne i Hercegovine, neriješenog odnosa Srbije i Crne Gore, zahtjeva za autonomijom unutar Srbije, odloženog rješavanja kosovskog pitanja i Makedonije koja se suočava s oružanim ustankom. Na kraju, ne treba zaboraviti ni Albaniju koju zbivanja u njezinom okruženju ne mogu ostaviti izvan kruga nestabilnosti koje se u većoj ili manjoj mjeri mogu preliti i na njezin teritorij. S druge strane, neke od ovih zemalja, poput Albanije, mogu biti i stanoviti inspirator za nestabilnosti, bilo da se radi o državnim strukturama ili onima koje imaju neki politički ili čak plemenski motiv.

Nestabilnosti sigurnosti na jugoistoku Europe imaju različite predznake od ekonomskih, socijalnih, religijskih, sve do vojnih, čime u velikoj mjeri otežavaju borbu protiv tih pojava. One same po sebi bitno prelaze nestabilnost kao neku vrstu progresivne crte kretanja prema progresu i postavljene su tu kao izrazito negativan naboj koji otežava rješenje i stvara nove zaplete koji sa svoje strane udaljavaju čitavo područje od modernih europskih kretanja, bilo onih među članicama EU ili pak u odnosu na zemlje tranzicije.

Drugi element ove sintagme – **sigurnost**, postavljen je znatno čvršće i danas bi bilo teško zamisliti pokretanje nekoga novog ratnog sukoba međudržavnih razmjera, ili pak izbijanje neke vrste vojnog međudržavnog incidenta. Naravno, ne samo zbog stanovite zrelosti novih vlasti, ni zbog zamora ratovima, već isto tako zbog nazočnosti NATO-a. Ona se osjeća preko sudjelovanja većine zemalja u Partnerstvu za mir ili pak zbog konkretne mogućnosti brzog NATO-ovog djelovanja u cilju suzbijanja takvog sukoba.

U posthladnoratovskom razvoju Europe, jugoistok je postao zona pojačane nestabilnosti gdje su do izražaja došle dezintegracijske tendencije koje su vodile etnopolitičkim konfliktima i rastu socijalno-ekonomskih tenzija. U početku ratovi, a kasnije nestabilna sigurnost, postali su sinonimi koji određuju ovo područje i stvaraju uvjete za strategijski odgovor međunarodne zajednice. Razumljivo je kako u uvjetima postojanja nestabilne sigurnosti nema izgleda za priključivanje tih zemalja Europskoj uniji koja bi u tom slučaju i sama mogla biti još više zapljusnuta nestabilnostima koje bi došle s te strane.

Jačajući vlastite instrumente integracije i zaokupljeni željom da se ne prenose nestabilnosti s jugoistoka na europski prostor, čelnici zapadnih država razvili su sredstva povezivanja koja bi ipak trebala otvoriti vrata Europi, ali putem kojih se isto tako može utjecati na unutarnja kretanja u tim zemljama. Partnerstvo za mir i Ugovor o stabilizaciji i asocijaciji te Pakt o stabilizaciji vide se upravo kao takvi instrumenti kojima se može utjecati na stabiliziranje prilika, a i na ukupnu sigurnost područja.

Međunarodna zajednica koja mora biti svjesna sadašnjeg stanja odnosa sadržanih u sintagmi nestabilna sigurnost¹¹ u želji da održi razvoj u pravcu sigurnosti koja bi bila stabilna, treba:

1. izgraditi jedinstvenu političku strategiju koja će uskladiti ciljeve i povezati instrumente akcije unutar euroatlantskih odnosa

2. biti spremna ostati na ovom području dugi niz godina, jer jedino to može voditi stabiliziranju prilika, stvaranju nove sigurnosti i možda jednog dana sigurnosne zajednice povezane s Europom

3. postojati spremnost da se upotrijebe sva raspoloživa sredstva od političko-diplomatskih, gospodarskih, a i vojnih kako bi se odstranili izazovi sigurnosti na jugoistoku Europe

4. u okviru novih diskusija oko europske obrane, stvaranja europskih obrambenih snaga i preuzimanja većih tereta od Europljana, jugoistok Europe može biti važan laboratorij u kojem bi upravo te nove europske snage pokazale svoju uspješnost u stabilizaciji prilika i stvaranju uvjeta za približavanje Europi.

11 Tražeći od predsjednika Busha da europskim saveznicima prenese poruku kako je Balkan važan za američke interese, bivša državna tajnica Albright zahtijeva daljnje američke napore kako bi se stabiliziralo prilike na Balkanu. *New York Times*, June 5, 2001.

Radovan Vukadinović

Unstable Security in South-Eastern Europe

Summary

Changes that have occurred in the territory of South-Eastern Europe, primarily since the Dayton Agreement, can be observed in many ways. The optimistic view would affirm some shifts achieved with the end of the war in Bosnia and Herzegovina, slow return of refugees, free flow of communications and gradual reestablishment of relations among former belligerents. Changes in Croatia brought about after 3rd January and the fall of Milošević, beside the formation of coalition of parties in Bosnia and Herzegovina, have also been extracted as positive signs of changes. But on the other side, the whole range of open problems (relations in Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro, Kosovo and Macedonia) show that the region is far from the security content, such as it exists in other parts of Europe. Unstable security, as a characteristic of development in South-Eastern Europe, in the first part of the its term points at all the instabilities which will probably continue to exist in this region for long time. On the other hand, the security confirms the shifts that have been achieved as well as the fact that due to series of internal reasons and the presence of NATO in the region, there are no possibilities for some major conflicts to break out. The international community is still regarded as necessary along with a demand to achieve a uniform political will in the strategy of activities, to realise that there is a need to stay in these parts for longer time, to combine all the available means and, if it comes to eventual formation of the European common armed forces, to count exactly on this part of Europe as a fertile ground for their employment.